

Fr. Mihkelson.

Hingemaa.

Jutt sellest, et ega inimene ometi
jänes ei ole, et ta haawa koorest
elaks, ja et maakera on ikka tõesti
raske küll. * * * * *

„Noor-Eesti“ väljaanne 1906.

Fr. Mikkelson

Ringkond

Ühtki sellest, et oga inimene omalt
järele ei ole, et ta hõlmas hõlmas
elaks, ja et mähkera on lühike
tõuke küll.

ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim.
Kirjeldusmuuseumi
ARHIIVRAAMATUKOGU

J.R. 2795

K. Sööt'i trükk, Tartus.

I.

**Juhan Rimmelga õhulossi lugu.
Mistarwis elab üks inimene,
kes isegi Wene keelt ei oska?!**

Sügijene päew kaldus õhtule. Õht oli täis wett, ilm udutas wihma. Oliwad päewad, mill tee juba „põhjatuks“ minema hakkab. Need on tuskase tuju ja rüütud meeolelu ajad.

Noor kooliõpetaja-ameti kandidaat jäi kesh maanteed seisma ja tõmbas hinge tagasi. Uh! misjugune ilm! Ja just pidi ta siis jarnane olema, kui noor koolmeister raudtee-jaamast esimene kord kooliõpetaja walimise pääle minemas oli! Weel kuus wersta. Waa jalgade all on aga wedel, jaabastes märg. Misjugune inetu ilm!

Aimult minutiks ajusiwad nooremehes päha jarnajed tõsijed mõtted. Siis aga kadusiwad nad kui tolm mere tuules. Üks puhawus — ja jälle paistis päike mehe ajudes, ja jälle laulsiwad kartmatuse hääled ning rõõmu waimud oma laulu. Noored mõtted kerkisiwad nagu selged püua-pilwed, paisusiwad ja laenetasiwad ning ujusiwad pifa reana üksteise järele läbi püü. Keegi ei olnud nendele piiri pannud ega neid ahelasse tagunud. Suurt

düülosji muinasjuttu weisjuwad nemadgi nooremehete, kes elutee algel seisis.

Juhan Kimmelgas läheb rahwa sekka, oma walguise wiib ta temale kaasa, oma jõu ja nooruse tahtmise ohwerdab ta temale; muud ei ole temal anda, muud rahwas ju ei tahagi. Olgu, et wähe palka maksetakse ja tööd palju on — see on rahwa kasuks!

Alastate kaupa on ta sellest pinedast, orjuses rahwast eemal olnud: talwel eluta raamatuid tuupides, juwel ajalehe kontoris tööd tehes, et talwel wõimalik edasi õppida oleks. Misjugune orjapõli see oli, misjugune waimu närimine!

Kimmelga meelde tuli ta igaw, ühetooniline elu. Kui läbi une tärkas ta meelde ka pilt kaugeft lapsepõlweft — udune ja nii meelitaw. Oli wist kewade aeg, sest koolimaja nurkades seisjuwad lõhnawad kased. Kortsumud nägudega talumehed ja firendawate rättidega naesed istusjuwad reas pikfade pükside pääl. Walge habemega küürus wanamees luges laua taga jutlust. See oli tema isa-isa — wana Kimmelga Piep.

Juhan seisis wanaija kõrwal — kes teab, kui wana ta juis wõis olla — ja waatas, kuidas suur sinine kärbes jutluse raamatu pääle lendas, enesega terve sõna finni kattis, nõnda, et lugeja teda ära hirmutama pidi. Kui kärbes ära lendas, juis oli selle sõna taga imelikult aga uus punkti tekkunud, mida wist tarwis ei olnud. Noorel koolidõpetajal oli ka meeles, et ta selle üle naerma hakkas ja et wanaija teda sellepärast pool jutluse aega kõrwapidi finni hoidis.

Kes teab, kuna see oli. Aga ammu wist küll. Wanaija oli nii hall ja tema alles nii noor. Ei tunnud wäikene Juhan siis weel jeda musta elu-muret, mis talumeeste jügawateft kortsudeft wälja wahtis.

Teine pilt tõusis Juhani mälestuses üles. Siis oli tema juba nii wana, et teadis, et jeda punkti tõesti sinna tarwis ei olnud, kuhu sinine kärbes ta jutluse raamatus pani. Wana Kimmelga Piep istus tühjas koolitoas pika ristjalgadega koolilaua taga, hoidis halli pääd wärijewate kätega finni ja rääkis nuttes:

— Ära ajavad... Ei olla enam hää, ei ostada Wene keelt, rumal olla!... Sina taewas küll — 39 aastat olin tark ja wdijin koolis kõike õpetada, nüüd aga ei osta: Rumal olla!.. Pojake, Zuhan, läheme nüüd aga waestemajasse — Kummelga Piep on jelleks liiga rumal, et inimesi wdiks õpetada...

Kui noaga lõikas see mälestus nooremehe rinda: 39 aastat on inimene tark olnud ja inimesi kasvatanud, nüüd on ta forraga rumalaks läinud, sest et ta Wene keelt ei osta.

Zuhan Kummelgas astus teed mööda ja mõtles oma tameda ja halli elu üle järele. Teisel aastal suri wanaisa waestemajas ära — sest mistarwis elab üks inimene, kes iseegi Wene keelt ei osta!? Zuhan aga läks waestemajast ütsinda elu järele.

Kurwad elumälestused kustusiwad ja nende asemel ajusiwad tiiwulised tulewiku plaanid mõttesse.

Zuhan Kummelgas — jah, tema on tõine rahwa walgustaja. Kõik need on efsinud, kes enne teda oliswad. Kooli müüdas tema ümber. Siin on raamatukogud ja seltsid, koosolekud ja kirjused. Kool peab walla südameks saama. Omapuguse rahwa ülikooli asutab tema. Palju on ta nendest lugenuid: Amerikas on, Dhtu-Europas ja ka Australias on. Igal pühapäewal sõidab üks wdi teine haritlane linnast kõnet pidama. Talwel wdiks rahwas mitukorda nädalas kokku tulla.

Ja nii ei kesta mitte üks wdi kaks kuud, — aastate kaupa läheb see. Uus põlw kasvaks waherajal üles. Sellele ei oleks need asjad, mis Kummelgas efsiti wanda dele jutustab, kes teab, mis imed; ta on jelle üle juba piisikejena kooli pingil kuulnud. Sellele põlwele tuleb palju juuremat haridust anda.

Mis aga suudaks üks Zuhan Kummelgas?! Ei, tema oleks ainult till wett juure mere sees. Terwe maa kooliõpetajad ja enam haritud inimesed heidaksiwad kokku. Ja nemad suudaks ühijel jõuul hiigla rahwa walgustamise tööd teha. Ühendus teeb tugewaks!

Noor Zuhan Kummelgas läks kohta otõima ning mistas omaist juurest tööst. Palju kees ta rinnas armas-

tust selle orja-küttes rahwa vastu. Kui tal nõia võim
oleks olnud, siis oleks ta kae üle mudase maa sirutanud ja
sellest paradüüsi teinud, kõik oleks ta ümber liikanud ja
ülesti ehitatud.

Kuid wanad inimesed ütlevad : Julgus ja tahtmine on
kiüll hääd asjad, kuid maakera nendega ometi üles ei
tõsta, — sest obadust ei ole, kust kinni võtta ! Ja kui ka
obadus oleks, — jõudu jällegi ei ole.

Ja sellejama väikeste wea pärast ongi maakera nii
veejäse koha pääl — pisarate ja higi laenete sees...

II.

Läbi wihmase õhtu hämara.

Ihm aga udutas alalõpmata wihma maha. Oli wainne ja õhtu täitis suitsu taoline udu. Aeg oli ju õhtul, ilm õige hämar.

Tee oli libe ja aukline. Küll oli jüa kruusa, küll hagu weetud. Kuid juur mõisa metsa wari, mis tee pääle langes, sõi kõik selle ära: päike ei paistnud lõuna poolt pääle, tee ei kuivanud kunagi ära.

Teisel pool teed seisis määratu mudane lagendik ja selle kõige kaugemas jervas põlesiwad paar tulukest: oli juba nii pime. Oli nii wõdrastaw, ei uskumudgi, et selle pori mere taga madalas mudaloigus keegi elada wõis. Aga küllap ta juba wõis, tui ta seda pori merd adraga pahurpidi pöörata oskas.

Koidunult jalgu järele wedades ronis Remmelgas edasi. Metsa nurga juures nägi ta tee pääl midagi elawat liigutawat. Läbi hämara ei saanud aga enam aru, mis see oli. Kostis ainult wee sulin, ohkamine ja ähkimine.

Teljeni muidu sisse wajunud seisid kesk teed heina-koorem. Nälgjane hobune sirutas ja küürakas mees aisa kõrwal tõmbas, kuid niijama küürakas ja nälginud heina-koorem ei nihkunud paigast. Tuleja silmis julasiwad hobune ja mees üheks imelikuks kuuejalgseks loomaks, kes wäsinult nagu kufagile püüdis, rabeles, ohkas ja muud ei

jõudnud ära teha, kui ainult pori enesele vastu nagu üles pritsida.

— Jõudu! ütles Remmelgas.

— Larmis! vastas kiiirakas mees niisama lühidalt ja waatas kiiirwalt wõdra otja.

— Ei wõta?

— Ei wõta, kurat, ütles kiiirakas ja astus paar sammü koormast eemale ja kiiis siis korraga: Kust poolt oled?

— Püma poolt. Siis ei wõta iffa? Ammu juba fiin maadled?

— Süff aega juba, — mees sülitas pihku ja ajus uuesti aija külge: No, mõsa!

— Dot, ma lähen teisele poole, ehk jõuame siis paremini, ütles Remmelgas ja läks hobuse nina eest mööda.

— Teie nüüd!

Remmelgas arwas pimedas nägema, kuidas kiiirakas põlastavalt ta näpitsprillide ja walge krae pääle waatas, mis üles tõstetud palitu kaeluse tagast wälja paistis.

— No mõsa! No... no... hop!..

Wesi sülisēs ja pori pladises. Koorem tertis, tõmbas ennast weel enam kiiira, nagu kass, kes hüppe vastu walmistab, kõtkus ja — wajus siis pehmelt edasi.

— D'sja ilma ime küll! lausus kiiirakas, wõttis mütsi pääst ja pühkis higi. — Onejelgi sai tõmmata, mis see waene hobune weel pidi tegema! — Iijas ta siis juba pool naerdes juurde ja waatas Remmelga otja, kas sellel weel „teijed silmad“ maha ei olnud kukkunud. Ei olnud aga.

— Teie ka herra ja tulete tõmbama! ütles kiiirakas siis.

— Ei tea, mis herra! Olen niisama karjas käinud, nagu teiegi, lausus Remmelgas wõimalikult lihtsalt, et juba alguses wõdrast tundmust wähendada.

— Naa, ei tea, kes meie aegsetest herradest siis karjas ei ole käinud! Kõdik on, aga — kui natuke paremal järjel on, siis ei tea enam, kuidas siiga jookseb: jaba wõd nina pool ees.

Mees sülgas. Kimmelgas hakkas jelle sõrdluse juures naerma. Jutt läks lühifeste lausetena edasi. Küürakas päris umbusklikult järele — kes, kust ja kuhu. Kui ta kuulis, et sõdras kooliõpetaja on, sai ta tuju lahkemaks.

Oli juba pime, must sügise õö. Võna pool pimetas endiselt kõrge kuuõemets, teisel pool teed kadus aga nagu maagi ära — jääb mustas kui kole sügav kuristik. Kujagil kaugel järastivad tulukesed kui tähed, kollased ja arglikud, willkatasivad, värisestivad ja kustustivad.

— Kas Kurukalnu koolimaja veel kaugel on? küsis Kimmelgas.

— No saab veel nii wersta wiis, arwas mees.

— Süis ei ole täna küll lootustgi pärale jõuda. Selle pimeduse sees kääna veel kael ära. Kas teie ei teaks siin kujagil mulle võmaja juhatada? Homme hommikul lähets pärale.

— Võmaja? Kurukalnu külas oleks — aga see on ju koolimaja juures. Siin on puha midijamaad ja kandimehed.

— Kas ei saaks teie eneste pool?

— Minu pool?! Oh, tahate teie siis minu poole tulla! Ei ole mul teile süüa anda, ega sülepatja magada.

— Te arvate siis, et ma kõike jeda ei tea kui palju ennemgi maitsta olen saanud!

Kimmelga kõnes oli midagi kurwatoonilist, kaebawat, haledat ja küürakas kandimees tundis korraga, et tal selle inimesega nagu midagi ühist, sügulaist on, ja ta ütles lühidalt:

— Eks läheme siis päälegi. Wihtmawarju ja sooja ifka saab.

Warsti käänastivad nad maantee päält ära. Wainu tee oli veel sandem, auklisem ja rõõplisem, kui juurtee. Kõõrem hüppas ja tantsis, puutelgedega wanter kägises ja hoigas, nagu oleks ta selle inetu tee ja raske koorma pääle kellegi nägemata juures kaebanud. Sagedasti paniwad mehed käed aistade külge, et hobusele abiks olla.

Kujagil ees pimeduse sees willkustiwad kollased tulukesed. Umberringi oli aga pilkane õö.

— Sää! ta on — jee meie elamine ja olemine! laulus kandimees ja näitas piitsaga tulukeste poole. — Sää! meie olene jelle suure pori mere sees — kolmteistkümme kandimehe peret. Jgal ühel nälg waraks. Täna elad, aga homset päewa ei tea. Wahest wõta kott selga, ja kepp kätte ja mine. Aga kuhu? — — Päewast päewa, aastast aasta, — kordas küürakas mõttes — ja kord ometi lähed santima, kord ometi sured nälja ja wiletsuse kätte ära. Ning sellest elust ei ole ometi midagi saanud — mitte kui midagi.

Wastuseks lirtsus pori jalge all. Tuul oli tõusnud, wihma sadas weel waljumalt. Ei udutanud enam, waid juured tilgad langeiwad plaginal musta mulla pääle.

Mehed waiksiwad. Kimmelgas tundis, kuidas külm weel külgil mööda alla jookkis. Särk oli märg. Olad ja põlwe otsjad walutasiwad. Jalad oliwad kui poritükid ja jellepärast rased.

— Sadab ka sel sügisel nii mis kole! — ütles natuse aja pärast kandimees: Ei ole otja ega äärt!

See mustas midagi. See oli kandi-koht. Koorem käänas taarudes wärawast sisse. Oli kole pime. Rahel pool seisiwad hao wirnad, walgendasiwad kooritud teibad.

Siin oli peja, mille kallal inimene aastate kaupa nokitsenud oli, kuhu kõi oma wara ja waewa koku oli kannud ja mis ometi midagi ei maksnud, mis päältwaatajale kui wilets sipelga peja näitas olema.

Uks kinnus ja keegi tuli laternaga wälja. Kollane walgus löi üle mudase maa, kolm walguse linti hüppasiwad, keerlesiwad ja tantsiwiwad üle heinakoorma, hobuse, hao wirnade ja küüraka kandimehe. Wõõrastaw oli jeda walguist näha; weel wiletsam näitas kandimehe ukseesine walguise käes.

Kes laternat käes hoidis, jeda ei seletanud film aga mitte.

— No said siis ükskord ometi kodu, ütles jee. Häälest tundus, et ta noor meesterahwas oli.

— Ega's ma's metja pidanud jääma, wastas tuleja pahajelt.

Tuul keerutas korraga vihinal üle maja ja kahistas haopinu jees.

— Nää weli maita, wdi tahab tuld ära kustutada, pahandas laternamees: Simu tegu küll!

— Minuga tuli wõdras ühes — õbomajale. Wii ta tupp. Kott pime, lõhub veel näo nurka wastu ära.

Ule kõrgete läwede koperdas Kemmelgas tupp. Sääli oli aga palju inimesi, enamasti kõik wäikejed. Ehmatamult waatajwad nad wõdra otja ja pugewad nurka.

Taua nurgal põles piiskene ümariku tahiga õlilamp. Wähe andis ta walgust, palju aga suitsu. Laes, pörandal ja nurkades oli pime, laste nägudel mängijwad kollased warjud.

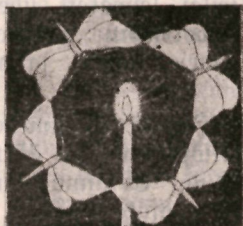
Suure punase ahju kõrwal istus pingi pääl järgi wäel hall wanamees ja tulkus.

Oli nii muft, õudne, kitsas ja umbne, et Kemmelgal esimese korraga pää ümber käima tippus. Brillid lõiwad sooja käes tahmajeks, piiskesed pisarad tekkijwad klaasi pääle.

Mees wõttis prillid eest ja hakkas neid pühkima. Nurgast aga waatajwad tema pääle künnekond ehmatanud silmi.

Wanamees, noogutas tulkudes pääga, nagu oleks ütelda tahtnud:

— Nõnda, nõnda on meie elu... nõnda, nõnda...

III.

Mis nüüd Jumal kandimehele annab! — Kõne sellest, et ega lina pilvedele külvata ei saa, peab ikka maha tegema. — Aja sirgu, kui sind sõlme käänetakse!

— — — Nad istuſiwad jõõma. Lapsjed oliwad wiſt juba enim dhtuſt wõtnud ja lamasiwad nüüd neljakeſi risti ühe fängi pääl. Näha oli aga, et nad ei maganud: nende hallid filmad waataſiwad pool-kartlikult, pool-uidis-himulikult wõõra otſa. Igaſt tema liigutust paniwad nad tähele, igat ta jõna kuulasiwad nad teraſelt; ja kui ſuured naerſiwad, fiis naeris nendestgi mõni julgem.

— Wõi fiis teilgi leiwakott ühes on, ütles kuiv, kolletanud näoga noorewõitu perenaene Nimmelgale: Eſs fiis iſtu ka meie juurde ja wõta, mis Jumal annud.

— Mis nüüd Jumal kandimehele annab! wiſtas mees käega, kui kooliõpetaja laua äärte iſtus: Wõik on raſke waewaga jaadud. Ei anna Jumal meile midagi fergesti. Iga leiwa raafufeſe päraſt murra oma luid ja wala higi.

Ta löi äritatult ſuure puu luſika külma jahupudru fiſſe, kangutas ſuure lahmake lahti, ja pistis jelle wäſi-

mult ja roidumult suhu. Siis pani ta lusika hapupiima fiske, mis puu anumaga keet lauda seisis, ja niisama läts ka kõva piima tükk pudrule järele.

Kohmetanult sirutas ka Kummelgas oma käe lusikaga pudru kausi poole, ettevaatlikult võttis ta pudru tüki ja pistis suhu. Puder oli liivane ja kibe. Kuid koolidpetaja idi edasi, kuigi sõbmine tal vastu meelt oli: Ta ei tahtnud pooleli jätta ja sellega kandimeest pahandada. Väks paar minutit vaikust mööda. Tuli värises, õrn suitsu-wina kerkis roovikuteest ja laua tükkidest lae poole, piisikesed nõe rakud liitusiwad kokku ja lagi jai ikka mustemaks ja mustemaks. Katki rebenenem hõmbliku võrk rippus tala küljest alla; palju nõge oli ta külge korjunud, nõnda et ta nagu must riidetükk hilbendamata näitas.

Kollased warjud mängisiwad pererahwa kortsunud pruunidel nägudel. Imelik oleks nende inimeste pääle kõrvalt waadata oluid, wäljastpoolt lambi walguje ringi. Suured karwased, kondilised pääd, pikad kanged tõmukas-kollased kaelad, kõrged õlad ja kiiiras seljad... Poolpime wanamees toetas ennast vastu seinat. Ta hall särk oli rinna päält lahti, särki august waatas weel hallem karwane rind wälja. Sees aga kolises, kõrises midagi, nagu oleks jään isejugune masin liikunud ja juur sepikeja lööts puhunud. Pikad kõhnad siniste soontega käed hoidiswad juurest puulustikast kõwasti kinni, wärisisiwad kangesti ja jõudiswad waewaga pudru tükki juu juurde tõsta.

Kõikide pereinimeste palged oliswad kortsulised, täis jämedaid habeme karwa tüükaid. Isegi perenaesl mustendasiwad nad palge pääl. Suur tuul ja külm oliswad nad kaswatanud.

Nii istusiwad nad jään — ja eemalt näitas nii, nagu oleks jalk nõidasid põlises metsa sügawuses salatule ümber millegi õige tähtsa kallal sõnalaujumata ametis olnud... Sammeldanud kiwi pääl seisawad kõrged kausid rohelise ja halli wedelikuga... kõwerate wanaaegsete kulpidega liigutawad nõiad wedelikku... ussid on ennast kausside ümber kerasse tõmmanud... ülewal taewas särab üksainuke täht ja heidab puu latwade wahelt wäikest walgust. On sügaw õõ... ja nõiad keedawad elurohtu...

Taua ümber istusivad aga wäsinud, roidunud inimesed. Nendel ei olnud nõia-jõnu, et oma wiletjat elu ümber muuta; kui keskilwi lames ta nende kaelas, jurus nad maani maha, ei lasknud hingatagi. Tähtede ajemel waatasivad ülewalt nende pääle ahned silmad ja küsijiwad: „Kas teie mitte liiga palju ei jõö? Vähetegi wiimaks weel uhhteks“...

Nälg... töö... waew... nälg... ja mis on wiimaks?... Surm... Mõtlege ometi — ärakadumine, ilma, et midagi järele jääks...

— Nii jah on meie elu! ütles korraga kandimees kui mõtetest üles ärgates. — Jumal ei anna meile midagi, mitte midagi. Oma higi ja oma waew. Ei anna tema nendelegi, kes kraakswad, et kõik ifka Jumala käest tulla. Sääal on õpetaja, sääal on mõisnik. Ütlewad, et Jumal nendele nende hääd põlwe nende hää ja auusa elu eest andwat. Waletawad puha! Kandimees ja moonakas annawad, mitte aga Jumal.

— Mis ja niüid ifka! hakkas naene rääkima: Ega jina hooli ei Jumalast, ei kirikust!

— Kandimees ja moonakas on nende jumal, kes omast waejusjast annab, lausus mees mõttes edasi. — Aga jellest jumalast ei hooli nemad mitte kui midagi. Sülgawad julle näkku — waat!

— Kurradid! pigistas noorem mees, kandimehe wend, hammaste wahelt wälja. Ta noorewõitu nägu läks wiha pärast punajeks ja silmad wälkusiwad. Nimult temal oli jõudu weel wihastada, weel oma wiletjale elule julgesti wastu astuda, weel lootust.

— Wauletatse küll, rääkis kandimees: — „Ei ole enam wanaaeg, ei süüa enam sülgupäid.“ Kuid waletawad lauljad. Praegugi mõtaks wahel sülgupäid leima kõrwale soolajeks, aga — neidgi ei ole! Nälg on nõõriga kaelas. Maa lapp on — kui pori haud, jelle eest tee kas wõi aastaaega päiwi ja maffa maffusid. Emem toitis linagi. Niüid ei saa jellest ka enam midagi, mõisnik ei lasegi maha teha — kurnata maa ära! No tohoo kurat jäh, kas ma ta siis taewasje pean kühwama, wõi!? Orja, orja ja orja aga — ja lauletatse weel: „Priius kallis

anne, taewa kingitus“ ... Teie priius wõi asi! Waewle ja wingerda aga selle ilma wägewate jalgade all. ... Isegi teises ilmas lubawad nad ju keewa tõrwa sisse panna, sest et siin küllalt wirt ei ole nendele warandust koguma ja ise ka süüa tahad. ...

— Oh-oh-oh! ohkas wanamees laua otsa juures, walutawat selga paenutades: Mis sa hing teed!? Ela ja ära piikjata! Ei wastu hakata tohi, poeg, ei tohi!

— Noo, seda alles waatame! ütles noorem mees: Ega siis meiegi wiimased sead ole ja nemad taewas jumalad. Kurrat — kaua sa enmast ikka puua laised! Nende kaelad on niisama jämedad wõi weel jämedamad — kannawad nõõri wälja küll. ...

Ja jälle wälkusiwad ta silmad.

— Mis sa hing teed! lausus kandimees. — Jõud ja wdinnus on nende käes. Ei ole sul kohut, ega kedagi.

— Kus sul kohut müüd! ütles wanamees: Mina offsiin ka noorel põlwele kohut ja õigust. Sada wiiskümmeid witsa sain aga. Ei juuda nendega maadelda. Kus

ja müüd wäike minime suure jalkaga kohtusje lähed! Ei tule tollest midagi wälja. Kannata parem aga, kannata aga. ...

— No kaua sa siis kannatad! hüüdis noorem wend äritatult: Kas fõrd ometi igawaks ei lähe! Poowad sind terve eluaeg — ära ei poo ka weel: wintjfle kui orgi otjas.

Minutiks oli toas wait. Kostis ainult

lusikate ja hammaste klõbin; see oli nii, nagu oleks lambakari kobinal üle külmanud künni läinud. Wiha ja meeleärakeitmine wälkus kandimehe ja ta wenna filmis, kurja kuulutajiwad nende tumedad näod. Lapsed aga lamajiwad hirmust laiade filmadega ja kuulajiwad ja õppijiwad — elu... Ja kui müarki jõiwad ka nende hinged jeda uimastawat wiha ja meeleärakeitmist juba maast madalast eneste sisse...

— Kaske see meie rahwa asi on! ütles wiimaks Remmelgas: Oleks laiemal hulgal rohkem haridust, arusaamist — —

Ta jäi peatama. Standimees waatas wihahelt naerdes talle otja.

— Haridus — — arusaamine! muikas ta: Ei tea, millest ja siin muust aru saad, kui et ju kõht tühi on. Do, sellest saab ka iga tola aru! Aga kust süüa saada, — waat jeda ei tea. Haridus!? Haridus olla nüüd kõigile lahti. Mis haridust wõib aga waene inimene saada? Sää! (ta näitas lusikaga laste rea pääle), juur on nende haridus?! Hahaa! Ei wanaõdna walesti ütles: „Kes rikas, see tark.“ Waejel aga ei olegi rohkem tarkust, kui et ta wiis ja wiis kofku arwata oskab ja teab, et tal kümme sõrme on, milledega tööd peab tegema. Ei ole julgust, ei ole tarkust. Aga rikas oskab sind niivõõri nõõrida, et sina arugi ei jaksa saada, kuidas ju wastwiielised tema kotti weerewad. Wahel hakkad ifegi selle üle naerma, kui osawasti sind petetakse.

— Mis ja jäl weel naerad, lausus perenaene, — kui omal järki seljas ega pudru kõhus ei ole: paljas ja jõnetu, kui firiku rott!

— Nüüd on leibagi, — lausus wanamees mõttes kuna ta karwase päa kõhna kae pääle toetas: Kui mina kaswasin... ei olnud siis. Hagana kattu sõime... ei olnud ka jedagi, et kõhu täis oleks jaanud. Olin peres karjas... wald pani... ei olnud isa ega ema. Perenaene saatis mind ahju hagana-kattu matiga wälja tõstma: oli nii rabe, et muidu wälja wõtta ei jaanud... kuiv ja kalle oli... Minul kasutas seljas, wõõ pääl. „Miks ja kasutaga ahju lähed?“ küüib perenaene. „Et lämmi manu ei tuleks,“

wastan ma. Sje aga toppijin pöue ahjus hagana-kakku täis... jai paariks päewaks karja juures wötta... Nälg oli muidu... nälg... Müüd on leiba, lapsukesed... leiba ja kartulid...

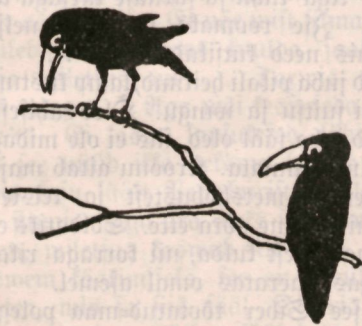
— Ei tea, kas need leivad ja kartulid sulle taewast jadawad! wiskas kandimees käega: Selle leiva ja nende kartulite eest murdu mõisa wäljal päiwi tehes kas wdi pooleks.

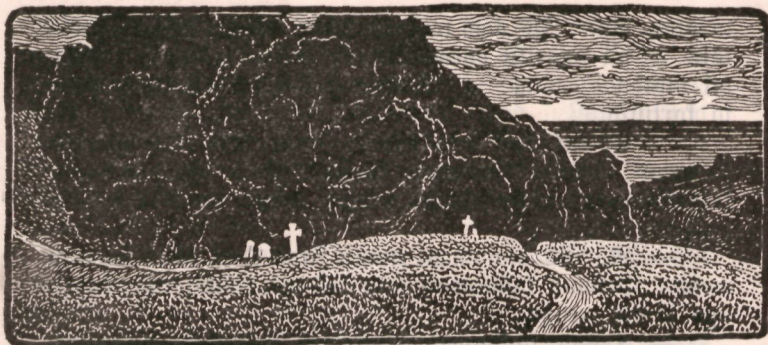
— No siis aja ometi ennašt sirgu ferd, ütles noorem wend: Nemad käänewad sinu kas wdi umb-šdime, kui sa aga järele amad.

— Šdime käänewad, lapsukesed, mõmises wanamees, šdime, nii et oimugi ei liiguta. Mis sa jään weel šrutad! Nende käes on kohus ja õigus. Kes saksa wastu tohib!? Ei tohi, lapsukesed, ei tohi...

Noorem wend tahtis nagu midagi ütelda, wiskas aga siis pudruse lusika wihajelt laua pääle, istus murka ja hakkas pastla nõõrišid lahti arutama. Üksteise järele langešiwad pörandale mudajed šuuad, siis pudenešiwad ka mustad jalgrätid maha.

Waste undišimulikud kartulikud šilmad ei wälkunud aga enam; lapsed magašiwad...

IV.

**Hingemaa! — Jumalast on rist,
Jumalast on saksad. — Kas
siis mingit pääsmist ei ole?**

Eme magama jäämist tõusis wanadel jutt uuesti:
— — — Eh, wahel tuleb mõttesse, lauljus kandi-
mees, et wiskau siin kõik maha, reisin Siberisse, ostan
juure tihti maad ja elan, kui inimene kunagi. Aga need
täid ripuwad mu küljes (ta tähendas naese, laste ja wana-
mehe pääle). Üksinda oleks mina — ammu oleksgi juba
siit kadunud. Aga kuhu ja jarnase karjaga lähed?! Reiji
rahagi ei ole. Ise roomaks kas wõi nelja käpa pääl
pärale, aga mis need kutsitad teewad?!

Kõik oliwad juba pikali heitnud, lamp kustunud: õhus tun-
dus petroleumi suitsu ja wingu. Oled kahisezewad külje all.

— Kui kord juba jääd oled, siis ei ole midagi enam wiga.
Maad saad ilma hirmata. Kroonu aitab maja ülesehitada.
Metsjad kubizewad metskohustest ja teistest loomadest:
Püüa aga kinni ja pane adra ette. Soldatiks enam ei wõeta.
Wõni leiab maa jeeft kulda, nii korraga rikas mees!

Remmelgas naeratas omal ajemel.

— Ega see Siber tõotatud-maa polegi, lauljus ta,
mis piima ja mett jookseb.

— Eks, kurat, jääd ikka parem ole, kui siin põrgus!
Jülitas noorem wend.

— Hingemaa on sääl, lapjufesed... oma maa!..
lõdijutas wanamees.

Tundus, kuidas ta häääl sijemiseft liigutuseft wärijes, nagu oleks ta midagi wälja ütelnud, mida eluaeg hinges oli kannud, kõige oma kallima, kõige oma juurema mõtte. Hingemaa! Misjugune sõna, mis tema kõik ei tähenda! Ta tähendab hobust, lehma, oma pääwarju... Hingemaa! Misjugune kurwa-tooniline sõna, mis kõige raskematel ifalduste- ja mure-aastatel kui leinakella häääl üle kodu-maa on kostnud! Lapsed jooksiwad järgi wäel küla-tanumis, räägiti: „Kui isa hingemaa saab, siis ostab mulle saapad ja ema teeb püksid;“ lapsed tõusiwad, käisiwad mõisat orjamas, räägiti hingemaast; inimesed saiwad wanaks, suriwad, wiimne õhtamine oli aga: „Hingemaa!“.. Terwed põlwed kaswasiwad jelles lootuses üles, et ükskord tuleb „kroonu maa“; ijegi usku wahetati, et aga maad saada.

Iga oma liikmega peawad need mureft ja waewast murtud inimesed jellest mulla pinnast kinni; ja kui juur tuule-puhawus neid põllu-peenrast lahti tõmbab, linna wabriku pääle wiib, siis on nad kõik oma ifeseiswuse, oma julguse kaotanud. Ainult kauge metsa-tagane soone põllu-riba teeb neid jelleks, mis nad on. Nendel on põllumeeste usk ja jumal, mõtted ja ilmawaade...

— Hingemaa!... õhtas wanamees: Ära lähaks siit... Siberisje... Krimmi... Samarasse. Oleks aga jõudu!... Oma põld oleks, ei oleks mõisnikku.. Ohohoh!. Glu aeg olen ootnud... Ei näe wiist filmad teda... Aga küll tema tuleb, kui kuningas kuulda saab, et meil nii suur nälga ja wiletjus on... Tarwis oleks Peterburi digust ostima minna... Aga wõi keski seda talupoega lasjed Peterburisje?! Ei lasta, lapjufesed, läbi peffetakse...

— Kes see nüüd ifta peksuma hakkab! ütles kantnik: Aga wõi mis kaju säält Peterburisigi tuleb: jaksad sääl, niijama kui siingi. Aga ära oleks siit tarwis minna: siin sure ka nälga, wiletjus kaswab üle pää. Igaüks, kellel weel kõri kõwem käsimeheks, see on ju: ülem.

— Ei tea, mis ja siis sääl Siberis pääle hakkad! lausus noorem wend: Küllap säälgi ülemaid leidub, — ära kardada, et puudus tuleb! Ega ja siis weel maailmast wälja pole pääsnud. Tantsitakse ju kaela pääl, niijama

nagu siingi. Parem võta siin teivas pihku ja katju, kas saad enese jaoks süüa, või mitte! Mine sinna maailma taha võõra rahva jekka, — ei tea kas jääb parem nalga jorra on, kui siin?!

Pimedas toas oli wait. Oh! oli raske, niiske-aurime, lumbunud.

— Aga mis sa siin teed? ütles viimaks jälle kandimees: 135 rbl. võtab ta aastas renti, 20 vakamaad on põldu. Päevades tasu temale see raha ära. Kas see päeva tegemine nali on?! Naese päev maksab 30 kop., mehel 40 ja 45. See on raske! juuvel tödajal — päikeje tõusust loodeni, 17 tundi, rohkemgi veel, ja kui jao-töö, siis murrad ka õõsel pimedas. Ja ega sa ometi siis lähe tööle, kui sa ise tahad, vaid siis, kui tema kutsub. Enesel seegi wilja natukene variseb maha, või hein kopitab ja põleb luha pääl, sina aga kõmbi mõisa poole, sirp või viikat õlal...

— Tuled kodu, lausjus naene wahela, ja pifarad koitjavad ta hääles: süda tõmbab walust kofku, kui oma põllu lapikest näed... Tööd teed selle wilja wähekeste eest, nii et küünte alt veri peab tilkuma, aga oma silma all läheb see wili hukka. Tänavu aasta oli: Oder kasvab õige kange, mäe pääl pani mahagi. Aga mis taft sai! Pani maha, terad pudenesiwad, hakkasiwad meest kasmama, ja meie ajasime wiimaks kui sõmnikut hunikusse, tegime tööd, nuttime ja palusime Jumalat...

— Ja wandusime! lõpetas kandimees: Mis Jumalat ja siin veel palud või oled, kui näed, et ta ainult rikast aitab ja sinul wiimase juu täie käest ära kistub!

— Ega teie kõik ometi sellest kandikohast ei ela? küsis Kemmelgas.

— Ei tea, millest siin veel elada! vastas kantslik: Wend käib niisama mõisa põllu pääle päiwiti tööle, juuvel lõhkus kiwe. Kiwi kild tõmbas ühe sõrme otjast ära, käänas käe paigast. Terwe kui pöetas kätt, käis tohtrisi pidi, — mõis aga ei maksnud mitte kopikat selle hääks: tulnud hooletuse läbi, ise oled süüdi! Sa taewas küll — temale tee tööd, tema töö juures saad kas või eluajaks wigaseks, aga tema ei liiguta sõrmeagi, et sind aidata, — süüdistab sind veel päälegi! Kas ei lähe hing täis!

— Kurradid jarnased! pigistas noorem wend ham-
maste wahelt wälja.

— Mis ja niüid jälle kurja tarwitad! dhkas perenaene:
Mis see ifka aitab! Dled juba wiletjuselc ja waejuselc
müüdüd, ei ole kusagilt abi...

— Müüdüd?! Ei tea, kes mind müüdüd siis on?!
Gehh!...

— Jumalast on puha, Jumalast on rist pääl...
hoigas wanamees: Jumalast... patu päraft...

Wanakehe hääl kustus sofinaks.

Keegi ei wastanud temale enam, igauhe ajus pöörles
pine, raske mõte, küsimus, et miks on elus nii palju waewa,
wiletust, nälga?... kuma see ometi lõpeb?... kas siis
enam millegi pääle lootust ei ole?...

Mõte pöörles ja põletas, aga ei olnud kedagi, kes
nende raskete küsimuste pääle wastust oleks annud. Mõte
pöörles ja põletas, kuni ta laiali weeres ja ära kustus.
Wäsinud inimesed jäiwad magama.

Ainult Remmelgas käänas ühe külje päält teise pääle
ja mõtles ka sedafama mõtet. Kuid ta nägi, et kandirah-
was temast, ega tema nendest aru ei saanud.

— Milles on see wiletjuse põhjus? küüis ta wäsinud,
imine aju: Kas on nad ialgi jelle üle järele mõelnud?
Mõisnik nõõrida. No kas ta siis metsaline on, et tal
inimese südant sees ei ole?! Kantnikud wõiks ta kord
oma poole kutsuda, näidata: „Waatke, herra, nii ja nii,
jarnane kole on meie waejus ja nälg, porine on meie elu,
waim jääb pimedaks, aidate kuudagi jellest hädast wälja!“
Kas ta siis mitte aitama ei peaks — ta on ju ometi
inimene! Ta wõiks ju emast ka kandimehe seisukorras
kujutada. Siis tuleks tal tõesti hale meel ja ta jääks
mõtlemata... Tarwis oleks mõisniku ja ta julase wahelc
rohkem läbikäimist, sõprust, seltsimehelist waimu — elawad
nad ju mõlemad ühest ja sellestfamaast põlluft. Haridust ja
iseteadmust oleks tarwis, — see on pääasi... Siis muu-
tub asi, inimesed saaks jüüa, ei oleks enam jurumist...

Ifka roosilistemaks läkfiwad Remmelga mõtled, ja nii
kerge näitas olewat korraga ilma ümber pöörata, — ainult
tahta oleks tarwis! Wiimaks aga ujušiwad mõtled korra-
tult pääs laiali... ja mees jäi sooja ahju kõrwal magama.

Ümberringi hingati raskesti, lapsed sonijivad millestgi unes. Dumni wõi pooleteije pärast ärkas Kimmelgas üles ja sirutas. Uni oli raske, haiglane oliud, kondid walutajiwad.

Väbi neljakandilise akna paistiwad kaugel muidalagendikul, kui kest määratumat kuristikku, ükstitud kollased tulufesed kui piisfeste tontide kawalad filmad. Sääl nendes omnifestes oldi weel ülewal, tehti weel tööd...

Misfugune sügaw, pilkane sügise öö! Kusagil muda lagendikul istuwad inimesed walutawate selgadega omnides ja teewad weel tööd... et ainult oma kõhtu täita, jeda mõdtmata ahnet kõhtu.

Suhan Kimmelgale näitas nii, nagu oleks terve maatera pind ilmaääreta mudalagendik olnud; jelle lagendiku pääl seisawad piisfesed sawist ja hagudest omnid punakas-kollaste neljakandiliste akendega. Ulewast mustawast tühjast taewast nüriseb külma wihma alla; maapääl läiklewad aga suured muda loigud... ja omnides kollase tule walgel teewad küürus inimesed tööd.

Ikka jadas wihma... ikka wärirewad ja wabisewad kollased tulufesed... ja igawesti teewad inimesed tööd...

Kui Kimmelgas teine kord wirgus, siis oliwad tuled lagendikul juba kustunud, kuid metsa tagast tõusis kuu — kollane — werine — — nagu mõne metsalise film, ja ta huuras, kas weel mõni elab... Kimmelgal oli hirm, ta arwas nägewat, kuidas see metsalise film ikka lähemale ja lähemale tuli, ja nüüd neelab ta warsti jelle muda-lagendiku ära — kollane — werine...

V.

Kuhu sa kabe palja käega lähed!
 „Kes on pandud orjama, see
 ...“ — Ei kandimes seits-
 mendat käsku tegema ei lähe;
 — see on mõisa herra tehtud.
 Ei ole aega oodata, kuni tae-
 was kõht täis saab, — juba
 maa pääl tahetakse süüa. * *

Kui taeväs walgemaks lööma hakkas, tõusis kandi-
 mehe pere jalule. Kõdit oliwad veel wäsinud, roidunud,
 unised. Nohijedes ja urijedes kisti narmendawad pool-
 mädanemud riide-hilbud selga, mähiti mudased räbalad jal-
 gade ümber ja nende otja topiti lapitud pastlad.

Söödi seda, mis eilagi. Noorem wend wiskas firwe
 õlale ja läks kufagile tööle. Kandimees wõttis ka leiwakoti
 selga ja astus mõisa poole: weel wiimased päewad oliwad teha.

Kemmelgas läks temaga ühes, — oli ühine tee.

— Eh-eh, jeda elu! ohfas kantuik ja fergitas leiw-
 kotti õlal: Nõnda ta lähleb, aga parandust ei näe kufagiltgi.
 Hommikust õhtuni, õhtust hommikuni — kuni wiimaks
 pikali langed ja — kärwad! Mut ega paremat ei tule midagi.

— Siin on need põllud, algas ta natukesje aja pärast
 jälle ülesti ja näitas käega üle lagendiku: Nagu sea
 jongermaa. Kewadel ega jügilisel ei kannu jalga, külwades
 waju kas wõi põhwini isje. Ega ta muidu kandile poleks
 antudgi, kui mitte wilets ei oleks. Aga rent! Orja aga

ja orja!... Wälja pääsemist ei ole kuhugi, kui mitte nälga surra ei taha!

— Kas ei saaks mitte mõnda teist ametit... ükskõik, misjuguist, mis aga kergem oleks? tähendas Remmelgas.

— Teist? Mõisa moonameheks jaaksin veel, — mujale mitte kuhugi. Sinna aga lähemini siis, kui nõbr poomiseks kaelas on... Kui juba inimene kord päri mäge minema hakkab, siis ei aita teda üks kuruwaingi enam endisele järjele. Teie ärge arwake, et mina terve elu aeg kandimees olen olnud. Ei ole. Olin kord ka rendi talu peremees. Naefega sain paarjada rubla ühes, enesel oli ka poisimehe põlwes natuke kogutud. Siis selle rahaga wõttingi talu. Kuid mis ja maidaga teha juudad! Rent kõrge, wilt odaw, ikalduse-aastad... Kolm aastat maadlesin ära. Siis ei olnud mul enam muud, kui ainult oja talu kraami. Ei olnud midagi teha — ajusin kandi-kohale. Siin orjan ja nälgin pooleni. Kuid näed ja näed, kuidas ikka wiletjamaks ja wiletjamaks jääd. Talu loomad on ammu kadunud, reed-rattad kaowad, isegi riided seljas kuluwad ja rebenewad — aga uut ei ole enam kufagiltgi wõtta. Waesus tuleb! Pürelle kas wõi hammastega wasta — tuleb aga teine ja tuleb! Midagi ei aita. Tunned, nagu wajuks aegamööda raba sisse, rabeled kisedad appi... Rabelemine ajab veel jügamamale sisse, appi aga ei tule keegi...

— Kuuas siis niiviisi waewelda tuleb? lausus Remmelgas mõttes: Kõle lugu, tdesti kõle!

— Kuuas? Moonameheks tuleb wiimaks ometi minna... See on aga wiimane koht — ei jäält enam wälja saa; sinna oled nagu kuni tiimatatud, ehk kui lähed wälja, siis waestemajasje — kui wald wõtab... Ei ole enam lootustgi oma jala pääle seista. Praegu siin olen veel kandimees, olen veel nagu wana usu pääle; teises kohas ei juudaks aga enam püüda. Ei julgu sellepärast enamast liigutadaagi.

Mehed sammusiwad mõttes roopalist teed mööda hommiku hämaras edasi.

— Praegu minu wend, ütles kaitnik siis jälle: mõtleb veel nii mõnegi asja pääle. Kas aga saab wanemaks,

wõtab naese, tuleb pere, terwis kaob, — küll siis näeme, kui kaugele tiivad lamawad! Moonafaks tuleb tema niisama, kui minagi. Ei tea, kuhu ja kuhu palja käega ifka minna juudad!?

— Kas ei paraneks siis lugu, kui maad fergemini jaaks? päris foolmeister.

— Eks ifka paraneks muidugi. Aga kust ja kuidas fergemine? Jõudu on ifkagi tarwis. Osta ei juuda. Rentida? Noh, mina ju ka praegu rendin. See ei ole rentimine, see on wõllas kõtkumine! Ostmiseks on palju raha waja, rentimiseaga on aga teine lugu, kui aga maksud teistfugused oleks. Käägitatse, et kui kroonu käest rentida jaaks, wõi need rendi maksud, mis mõisnik wõtab kuidagi jeaduse poolt ära oleks määratud, siis ifka parem oleks. Niisama ka hingemaa... eks ole teda odatud küllalt... Kuid kes õige annab!...

— Ei tule tollest hingemaaft midagi wälja! wistas Kimmelgas käega: Kuu ka ta antaks, — ega ta siis kedagi ometi ära elata! Sää! nälgib praegu terve Wene- maa ühes kõige oma hingemaa!... Setudel on ka hingemaa. Mispärast nad siis meie juures narusid kor- jamas käiwad? Meil ei oleks aga enam kusagile potidega kauplema minna. Ei jaa selle hingemaa pääl ei elada, ei jorra.

— Küllap teda siis juba liiga wähe, wõi maksud liiga juured on... arwas kantslik: Aga kõneldakse — Siberis... Waadake, sää! saada inimene alles elada. Wahest, kui enam muu ei kanna, lähen ise ka wiimaks jüma... Kuu aga jõudu oleks! Ei juuda kuidagi päralt saada...

Mehed jammusiwad sõna lausumata edasi. Pime närim aastate pikine nähamõte pöörles ja keerles juures kantsliku pulstinud pääs, rabeles ja otis pimedas teed wälja pääseda. Aga teed ei olnud. Kõhutawa tondina seisis moonamehe põlw ja waestemaja silma ees. Mõõda nendest pääseda ei ole wõimalik. Ehk wahest siis, kui... ühel hää! päewal koorma alla jääb... wõi mõisa adra taga hobune ju jurnuks lööb... wõi tuleb ise mõni äkiline jurn ja teeb korraga otja pääle... nagu rabandus wõi lendwa... Aga siis lähneb pere ilma mõõda laiali...

naene koltub waestemaja seina najal... lapsed paneb wald farja... wanamees jureb kufagil maantee kraawis... Krah naene jureb; lapsed kaswawad juureks, on noored ja julged, asutawad oma elamist, mõtlewad pilwede pääle ronida... aga ei — seesama kandikoht, töö wiletus, waew ja wiimaks waestemaja ootawad neid... Ja nii edasi: põlwest põlwe... nagu üeldud on: „Orjaks oled loodud ja orjaks pead jääma,“ wõi jälle: „Kes on pandud orjama, see“... ho hoo hoo!... „orjaku häameelega“... Põlwest põlweni, igawesest ajast igawesti...

— Rõnda! ütles kandimees, korraga mõtetest ärgates: Kas tulewa Jüripäewal weel Kurukalmul olen, wõi ei — ei tea. Herra ähwardab renti pääle panna. Herra oli Sakfamaal, Pariisis, wõi kus... Nüüd on tagasi. Näakis, et meie olla rumalad ja laisjad. Ähwardab kandimajasid maha lõhkuda ja maad mõisa kätte wõtta. Aetakse meid 13 peret ilma mööda laiali; uut kohta enam wõtta ei jõua... wend tahab ka ära lüua minna, ehk saab wabrikusse... Teawas jeda teab, mis tuleb! Teaks weel midagi, otstiski... kuid mis ja pime ja rumal inimene teeb, ei oska kuhugi poole pöörata, oled ainult oma nurka, oma aiatagust näinud. Wõib olla, on mujal pool maad paremad, rendid odawamad... Kuid kes sinule jeda siis üttele!

— Ei tea, mis mujalgi on! Kus meid ei ole, jääb on hää, ütles Kummelgas: Kas siin maad ühes tükis on?

— Kus nüüd ühes tükis! Üks lipakas siin, teine jääb, heinamaa on kolm wersta eemal. Mõisnik on ju kõif halvemad ribad, soo nurgad, kivi murrud kantrikkudele oma krundi sees wälja korjanud... Näit., heinamaa... Aru heinamaa, põllu serwad, kus ristikhein, jäneje hernes kasvab, on mõisa käes; madalamad mätlifud ja joofed lapid, kus ainult tõrwa lill ja ilwes ditjeb, on jällegi kantriku päralt. No mis ja jarnase heinamaaga teed! Ehk oleks ta weel lähedalgi — ei ole, kolm wersta on kaugel. Gila jäin koormaga pori sisse, mõtlefin, et tuleb juba terve öö läbi mülgetuse sees mäsata.

Läksinwad jälle natuke aega waitides.

— Wõi see tütis... ütles siis kandimees: Mõisa poolt saab kolm jülda hagu... enamasti on haawa ja

lepa wõju. Jala pääl seisab — toores; raiud maha, paned wirna — hakkab kopitama, mädaneb, — ära ometi ei kuiwa. No mis ja jarnase asuga teed!? Paned paja alla — juhišeb ja ajab pilli ainult, aurab ja annab suitju. Tuleb nii wälja, et küta rehi, aja haod paršile, kuiwata ära, ja alles siis wõid nende samade hagudega reht kütta, et wilja kuiwatada. Nali ainult ja muud ei midagi. Kaewaku siis mõisnik, et kaitnikud metsja warastawat. Ei tea, mis ja muud ikka pead tegema, kui ärakülmata ei taha!?

— Kas siis muudu kuidagi ei jaa... digufega?...

— Digufega?! Kirikus loetakse küll käsku: „Sina ei pea mitte warastama.“ Aga küllap kandimees jarnast käsku tegema läks; see on mõija herra tehtud.

— Aga kui, näitufeks, mõni teie wiimase lamba talle wõi hobuse-kondi ära wiib? küsis Remmelgas, et näha, mis kandimees selle pääle ütleb.

— Jjaa... see on hoopis teine asi! Mina olen oma waewaga, pale higi sees muretsemid. Ja wõi see mets ning wesi wõi õht kellegi oma on, — see on kõikide pärast, niisama kui maagi peaks kõikide oma oleme. Mets kasvab, — kas mõisnik tema kasvamise juures waewa näeb wõi kulu kannab? Jseenešest kasvab. On aga piuu üles kasvanud, siis on ainult mõisnik peremees. Mis pärast? Ei, mina nägin niisama, kui sinagi, kuidas see piuu kasvab. Simul ei ole aga jeda piuid nõnda tarwis, kui minul...

— No aga seadus, digus...

— Digus, seadus nüüd! Ei tea, kes neid meie ajal nõnda taga ajabgi! Üks petab ühte, teine — teist. Mõisnik koorib mind, eks mina wõi siis temale niisama wastata. Teda peetakse koorimise pärast osawaks majapidajaks, mind aga pandakse warguse pärast wangi. Muud wahet ei ole. Ütlewad ja hirmutawad aga, et pärast surma tulla kõike kurja kurja pärast kaela. Kes nüüd teab, mis jäält tuleb, wõi toda keegi näinud on. Aga ühte peab ütleva, et kui jäält tuleb, siis peaks need hirmutajad, õpetajad ja muud, jeda küll kõige enam kartma. Ei näi aga nii olevat. Waat see paneb sind ennastgi kahtlema.

— Ja usk... algas Remmelgas.

— Mis see minule hääd on toonud? Wdi tema süüa annab? Uskuda ja käsküid täita wdib ainult see, kellel on, mis juhu pista. Aga meie... kandimees wiskas käega: Minul ei ole mitte aega oodata, kuna furd taewas kõhu täis jaan, — mina tahan juba siin, maa pääl süüa!

Mehed olivad tee lahtmele jõudnud.

— Zällenagemiseni siis! ütles Remmelgas.

— Wdi kumas meie siin weel üks teist näha saame! laufus kandimees oma krobalisti priuni kätt andes: Eks aga jumalaga päälegi... Iga inimene läheb ise poole, igal ühel oma tee... Jumalaga siis, jumalaga...

Ihm oli diige walge juba.

Remmelgas astus jõudjal sammul mäe nõhwakut mööda üles, ifka roojakamaks lööwa taewa kaare poole, ja mõtles oma noore elu ja kiiraka kandimehe pääle.

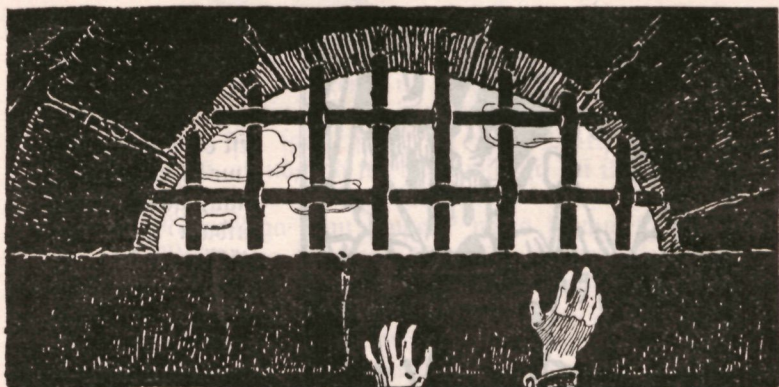
Elu muinasjutt, mis pääajus heljus, sai ifka mitmetejemaks, keerulijemaks, ja mees mõtles, et kas maakeral tõesti obadust ei ole, mille waral teda üles tõsta wõiks?

Juhan Remmelgale tuliwad kandimehe sõnad meelde: „Küll näeme, kui kaugele tiiwad kannavad! Rahe palja käega ei juuda midagi ära teha“...

Rumalus! Peab juutma, peab! Mis tarwis siis niinüüsi wingerdada?!

Peab juutma, peab!

VI.

**Inimene ei ole mitte jänes,
aga maakera on dige raske.
Seitsme jala pikune hingemaa.**

— — — Aga kofku saidwad nemad ometi kord. Minult aastat kaks-kolm oli mööda läinud. Nende magamise ajemed olivad otse kõrvu. Mitu päewa olivad nad juba ühes elanud, ilma et üksteist ära oleks tunnud. Ühel õhtul istusiwad nemad mõlemad akna pääl ja waatasiwad läbi jämedate roostetanud raudade wälja linna pääle, kus juba wali ja tuisune tali walitses. Säääl ütles kandimees:

— Kas teie ei käinud mitte paari aasta eest Kuru-kalmul koolmeistri kohta otsimas?

— Käisin küll. Mis siis?

— Du jaa! Minul näitas juba algusest saadik nagu oleksin teid enim näinud: Teie olite siis minu juures õõmajal.

— Mis?! No waat see on alles kofku juhtumine!

Ja terve selle päewa õhtu ja weel mitu päewa järgimööda oli nendel palju, palju juttu.

— — — Nälg ja wiletjus läks iffa suuremaks, rääkis kandimees: Paljud rääkiswad, et maad saab, mõisaid jagatakse... Olime meiegi kihamas: maad tahtsime! Kuidas ja hing ometi ilma maata saad! Põllu

inimene oled, ega
ja siis jänefe koin-
bel haawa päält
koort näri ja sel-
lest ela! No mõtle-
sime ka, et kui tuleb
maa, ega siis enam
midagi häda ole.
Väksime mõisa, üt-
lesime herrale, et
waata, jaga maa
ära! Mis juul te-
mast niigi kasu, —
warandust nõnda,
et jead magagu
paberi raha sees.
Meie aga ei tea,
mis juhu wõi selga
panna. — Utles,

et ega minul tolle wastu juurt ei olegi, aga laske ma
mõtlen weel. Mõtles teine ja mõtles, aga kahe päewa
päraft oli 20 kasakat mõisas. Sügawime siis kõrwa-tagust:
No kurat su sisse! Ega sina hääga küll anna! Mürkaua
lubad, kui jõud meie käes; oled aga sina wõimuses, siis
pühi nina puhtaks. — No arwawime ja arwawime, et kui ja
summitas ei anna, et eht siis annab kroonu, wõi wõtame ise.

Bääses siis mujal pool jaht lahti, läks puha, kui
juits. Tuli meilegi jalk mehi, — muusika-poisid ees,
teised ratsal taga, punased lipud seljas, laulsiwad:

Mõisad põlewad,
jakkad surewad;
mets ja maa on meie oma...

Wõiwad teised wiina waatidel keldris põhjad alt, kop-
siwad jakste majas asjad puruks ja pistiwad tule otja.
Ise aga läksiwad jälle lauluga minema.

No mõtlesime siis meie, et ega paremat aega ifka
enam ole: jakkad on läinud, mõisa on üffi — jagame
maa ära. Kui kroonu jagamisega ford meie poole jõuab,
on wast kewade ammugi käes, ei saa wilja enam õigel
ajal maha teha. Wõi kuidas selle kroonu jagamisega

dige lugu on: kas tema teab, kui palju kellegile tarvis, või misjuguine tükk parem või halvem; tuleb veel tüli ja pahandust; parem teeme ise asja ära. Väikseme siis välja pääle, jagasime maa ära, panime kupidjad üles: Waata, Jaak, see saab sulle, ja see, Märt, sinule... No hää oleks olnud, ega nuriseda midagi, kui ilma jaksuta ja maksuta — mis ja veel kaebad!

— No millega lugu lõppes? päris Kimmelgas.

— Millega ta siis veel lõppes! Deine päew tuli sõjawägi. Minu wend poodi üles; kaks meest lasti maha; teistel wõeti kusklast kinni, tõmmati sirgu ja walati igale ühele oma paarjada ära. Mitmed on praegu veel siin kinni. Sääli nüüd ju hingemaa! Tarwis teda ju on... oi, kui tarwis! Aga kuidas ja ta kätte saad?!

— Milles teid siis kõiki jüüdistati?

— Meie olla mõisa põlema pannud, olla mäsajad!

No mis mäsajad meie siis dige oleme!? Maad tahame ainult! Taewas halasta — inimene tahab jüüa, no kust ja seda jüüa wõtad? Ei tohi jüüa tahta, — oled mäsajaja...

Ja terve õhtu kuulas Kimmelgas kandimehe kurwatoonilist õhkawat juttu maast, et teda ikka tarwis on, aga küidagi kätte ei saa... Mõlemad lamasiwad nad kõrwu ja waatasiwad wangikambri tahmase lae poole. Ja kui nad wait oliwad, siis mõtles kumbgi nendest oma ära murtud, muidasje tallatud elu üle, tulewiku ja oma tumeda jaatuse pääle.

— Mispärast teid siis süia toodi? küsis kandimees Kimmelgalt uneta ööl, kui äramõistmata igaw ja tühi hinges tundus olewat.

— Eks ole minagi „mäsajaja“, naeratas Kimmelgas kibedalt. — Mõtlesin palju teha, kui koolmeistriks jain. Aga mis ja teed, kui käed-jalad kinni on! Jga sammü pääl seisiwad mul inspektor ja õpetaja, kajakirjad ja keelud ees. Saadeti ühe koha päält teise, kui pidali-tõbist. Ära tahtis neelata kõik see müilgetus. Sain wiimaks aru, et ei juuda siis rahwale walguft anda, kui ja ei tohi, kui seda ei taheta. Siis hakasin teistmoodi tööle ja... nüüd olen siin...

Mõttes lamasiwad mehed wangimaja õle-koti pääl, kuhu imelik jaatus neid kõrwu oli pannud.

Hämar on wangimaja, igaw ja tuim tema elu. Kõik huwid kustuvad, inimene wajub ifka madalamale ja madalamale. Igaw on nii elada — päewad ööde taolised ja ööd päewade sarnased. Siis ootad omas elus muudatust, — kas wõi ka halwa poole, — kui see aga muudatus oleks.

Wangid ootasivad, ja muudatused tuliwad.

Kemmelgas, kes nõnda wabaduist ja walguist armastas, jaadeti kaugele põhja poole, kus nii külm on, et jääd ka kõige palawamad soovid jahtuna peawad.

Põline Põhjamaa mets taiga kohiseb lõpmata juttu kõigest sellest, mis ta omal pitäl eal näinud on. Aga ühe uue jutu teab tema nüüd — see on nendest elujulgedest inimestest, kes taigas ilma plaanita ja sihita ümber uidawad, wõi kaugelt külmade maalt läbi taiga oma wangikohast lõuna poole põgenewad ...

Ühel hommikul foidu eel toodi ka fandimees wangimajast wälja, ja inimene, kes terve oma eluaeg maad oli igatsenud, sest et tema mite jännes ei olnud, kes haawa koorest elab, sai wiimaks ometi maad, ometi ford!

Seitse jalga pikkuselle,
neli jalga lai — — —

Ei, ei, kes neile
nii palju maad andis:
neid aeti kolm meest
ühte hauda...

(Lõpp.)

„Noor-Eesti“ (Kirjanduse Sõprade) Kirjastuse

wäljaandel on ennem ilmunud:

Teadusline, kunstiline ja kirjandusline aasta-album

„Noor-Eesti“ I.

Wäljandus maitseline, hulka ilustusi ja kunstilisi kaasandeid.
234 lht. Hind 1.25 kop., ilukõites 2 rbl.

Rogu wäljaanne

„Wõitluse päiwil“.

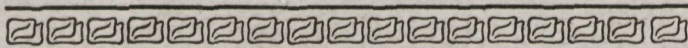
80 lht., hind 25 k.

Sisu: Gustav Suits: Jumalad ja rumalad, Wõitluse päiwil, Meie esimene luuletaja, Kirgede laul, Suum cuique! — A. Mõttus: Tõuseb . . . — Fr. Mihkelson: Oma päikese poole. Uhe luuletuste-kogu puhul, Kui wihma sadama hakkas. — Bernhard Linde: Sädemed, Merd igatseb nnu hing . . . , Sääst sünnib surma laulu, Kirikus. — Helene Taar: Uue aja naisliikumine. — Marie Heinamägi: Su kumab koit, Su murelaps wist olen mina, Kewadel metsas, Dösel mere ääres, Sõudja laul, Unenägu. — P. Attila: Kes on siis süüdlane? — Anso mardi: Ilmaelu. — Mait Metsanurk: Mistarwis? — Noor-Eesti poolt.

Saada igast raamatukauplusest, Komisjoni ladud: Tartus „Postimehe“ raamatukaupl., Tallinnas G. Pihlakas. Üksikute tellijate kohta oleks soowitam, et nad oma tellimised otseteed meie Kirjastuse nime pääle saadawad, kust neile raamat ilma posti-kuluta kätte saadetakse.

Toetage ettevõtet Kirjastuse wäljaannete soowitamise ja laialilootamijega!

Adress rahakirjadele kui ka teistele saadetustele: Tartu (Юрьевъ, Лифл.) „Noor-Eesti“ — „Kirjanduse-Sõprade“ Kirjastus

„Noor-Eesti“ Kirjastuse

wäljaandel ilmuwad käesolewa aasta jooksul kõigepäält järgmised raamatud:

„Noor-Eesti“ aasta-album II. (jõuluks).

Marie Heiberg: „Murelapse laulud“.

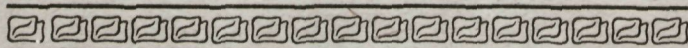
A. Kizberg: „Tuule pöörises“.

Arvid Järnefelt: „Maaema lapsed“ (Maa-
emon lapsia).

W. Bölsche: „Inimese põlvnemine“ (Die Ab-
stammung des Menschen).

A. Bogdanow: „Sühitene majandusteaduse õpe-
tus“ (Краткий курсъ экономической науки).

Palutakse käsikirju kirjastamiseks, — iseäranis aga
wähemaid teaduslisi töösi, et nende abil odawat puhast
rahwakirjandust rohkendada. Honorari tingimised lisatagu
juurde. Käsikirjade tagasisaatmiseks wõi wastamiseks
järelpärimiste pääle olgu tarw. osa postmarkisid kaasa
pandud.

Hind 12 kop.

Pääladu R. Sööri raamatukaupl.

Aleksandri uul. Nr. 5.